

FORHANDLINGER

I

VIDENSKABS-SÆLSKABET

I CHRISTIANIA

AAR 1866.

MED 2 LITHOGRAPHEREDE PLADER.

Christiania 1867.

Trykt i Brøgger & Christie's Bogtrykkeri.

I Commission hos Jac. Dybwad.

ligt at være gaaen af Brug, at man forlængst havde glemt Talemaadens oprindelige Betydning, da Jeremias, i sin Klage over Folkets Fordærvelse i 9de Cap. 2det Vers sagde: קִשְׁתֶּם שִׁקָּר וַיִּדְרְכוּ אֶת-לְשׁוֹנֵם, og de spænde sin Tunge som sin Bue til Løgn. Han vilde vel ellers neppe have gjort Tungen til Object for לִשְׁוֹןָ.

Hr. Caspari talte om disciplina arcana i den gamle Kirke.

Den 2den Februar. Mode i den mathematisk-naturvidenskabelige Classe.

Hr. C. Boeck omtalte Sammentrækningen af Muskler, paavisende den Forskjel, der kan forekomme i Formen — Størrelsen af Sammentrækningen i paa hverandre følgende lige Tidsrum — eftersom Muskelen er mere eller mindre udmattet.

Den 16de Februar. Almindeligt Mode.

Hr. Holmboe fremlagde nedenstaaende Afhandling af Hr. Myntmester H. Langberg paa Kongsberg og indledede dens Oplæsning med følgende Notitser om Norges Myntvæsen fra 1536, med hvilket Aar Hr. Toldinspecteur Schives Myntværk: Norges Mynter i Middelalderen afsluttes, og indtil 1814.¹

Det varede kun faa Aar, efter at Norge havde mistet sin Selvstændighed, at man vedblev at præge Mynt her i Riget. Vel blev i Aaret 1543 et nyt Myntværksted anlagt ved Golmsbergs eller Guldnæs's Grube i Thelemarken, hvis Sølv der blev udmyntet i

¹ Disse Notitser ere uddragne dels af Conferentsraad Prætorius's Efterretninger, det Danske Mynt-Væsen betræffende, aftrykte foran Beskrivelse over Danske Mynter og Medailler i den Kongelige Samling, — dels af Fortegnelse over G. F. Timms Mynt- og Medaille-Samling, hvis Forfatter (Conferentsraad C. J. Thomsen) nogle Gange henviser til M. T. Brännichs Kongsberg Sølvværk i Norge. En udførlig Mynthistorie for dette Tidsrum kan kun ved Benyttelse af Danske Archiver istandbringes.

Specier og Markstykker; men allerede under 4de Oktbr. 1546 befalede Christian den 3die, at Mynten i Norge skulde ophøre, og at Sølvet herefter skulde bringes til Mynten i Kjøbenhavn, og Myntmesteren, Junge Jørgen Koch, blev forflyttet til Mynten i Flensborg. Fra nu af forsvinder for et langt Tidsrum det norske Vaaben, den kronede Løve med Øxen, som særskilt Præg paa Myntens ene Side, og det viser sig herefter paa den fælles dansk-norske Mynt kun som No. 2 i det store Rigsvaaben, der har det danske Vaaben i Spidsen. En eneste Undtagelse fra Paabudet om Myntnings Ophør i Norge forekom Aar 1575, da der blev præget Smaamynt (Hvide) i Bergen, hvilke ere de sidste Mynter, som ere prægede i denne Stad. Først da Sølvgruberne ved Kongsberg, opdagede 1623, begyndte at give rigt Udbytte, besluttedes igjen at anlægge et Myntværksted i Norge for Udmyntning af Sølvet fra Kongsberg. Bjergværket blev i Aaret 1627 overdraget et Interessentskab, som havde at aflevere Sølvet til en i Christiania ifølge Forordning af 28de Apri 1628 oprettet Mynt, hvorved Guldsmed Andreas Pedersen blev ansat som Myntmester. Denne fik sit Locale i en Bygning, som, senere ombygget, ligger søndenfor og i Forbindelse med Generalcommandoens nuværende Contorlocale og har, uagtet Mynten derfra blev flyttet for mere end 150 Aar siden, dog i daglig Tale blandt Almuen beholdt Navnet Mynten, og Arbejderne ved de militære Værksteder, som siden der have haft Locale, hører man endnu kalde Arbeidere ved Mynten.

Paa de her fra 1628 af prægede Mynter (Specier, Halvspecier, Orts- og halve Orts-Stykker) blev det norske Vaaben anbragt som Enetypus paa Reversen. Specierne ere $15\frac{1}{2}$ Lødige og 9 Stykker udmyntede af en Mark brutto, altsaa noget mere værd end vore nugældende Specier. Allerede det følgende Aar forlod man igjen denne fine Lødighed og gav Specierne og deres Underafdelinger igjen omtrent den sædvanlige Vægt (2 Lod). For nu 1629 at skille de af den grovere Lødighed (nemlig 14 L. 2 Gr.) fra de fine, men lettere, som vare prægede samme Aar, tilføiedes paa de grovere Valgsproget: *Regna Firmat Pietas*, omkring Kongens Brystbillede, hvilket beholdtes paa alle de følgende.

Den 10de Oktbr. 1629 udgav Kongen en ny Forordning om Mynten, efter Rigsraadets Andragende, som imod at erstatte Kongen Myntomkostningerne, havde begjæret, at der aarlig skulde præges fra 30 til 50 Tusinde Speciedalere i Smaamynt af samme Føinhed som Speciesmynten, hvilket Kongen havde antaget. I anførte Forordning bestemmes, at der skulde myntes 8, 4, 2 og 1 Skillinger af 14 lødigt Sølv, og at af disse respective 98, 198, 398 og $800\frac{1}{2}$ Stykker skulde veie en lødig Mark. Af denne fine Mynt synes kun Skillingerne at være prægede dette Aar og de andre først 1630 og 32. I denne Mynt betaltes en Speciedaler med 96 Skilling eller 12 Otteskillinger. De ældre Sølv-Myntsorter vedbleve at regnes efter Nedsættelsen af 4de Mai 1625 med Undtagelse af Sexskillingerne, som „næstforleden (1628) myntede ere.“ Ved Nedsættelsen i 1625 blev Specien nedsat til 6 Mark, Kronen til 8 M., Halvkronen til 4 M. og saa fremdeles. Den nye Mynt i Christiania kom snart i saa stærk Virksomhed, at næsten alle Mynter for de forenede Riger, der udkom i Aarene 1632 til 1640, ere myntede i Christiania og næsten udelukkende Speciesmynt.

I Aaret 1643 udkom en Myntanordning for den nye Myntmester i Christiania, Peder Grüner, som ved kongl. Resol. af 25de April dertil blev forflyttet fra Kjøbenhavn. Deri befales at mynte 8 og 4 Skillinger af 12 lødigt Sølv, 100 og 200 Stykker af en Mark brutto.

I 1644 blev der for at skaffe de fornødne Summer tilveie for den Krig, der var foranlediget ved de Svenskes uformodede Indfald i Jylland under Thorstensson, i Christiania og Kjøbenhavn præget ringholdige Tomarker, Marker og Fireskillinger, de førstnævnte $9\frac{1}{2}$ lødige, 21 og 42 Stykker paa en Mark brutto, med Indskrift: „Justus יהודי? Judex,“ hentydende til Fiendernes uretfærdige Indfald, der krævede Herrens retfærdige Dom. Da Ulfeldt dengang var Rigshofmester, gik disse Mynter under Navn af Ulfeldts Marker o. s. v. I Tydskland kaldte man dem Hebræere. De gjaldt senere kun respective 28, 14 og 2 Skilling.

I Aarene 1670 og 1671 afveg man ved Mynten i Christiania lidt fra den almindelig bekjendte grove Krone-Myntfod, i det man istedetfor $10\frac{1}{2}$ udmyntede 11 Stykker Kroner af en Mark brutto,

og istedetfor $10\frac{3}{4}$ lødige gjorde dem $10\frac{2}{3}$ lødige. Men denne forringede Myntfod, der ei blev fulgt i Kjøbenhavn, blev snart forladt.

I Aaret 1677 blev alene i Christiania (ikke i Danmark) præget 4 og 2 Skillinger af sølvholdigt Kobber kaldet Grenaille, hvilke af Nogle ere blevne anseede for Nødmynt, hvilket de dog ikke vare. Som Sølvmynt betragtede ere de 2 lødige.¹ Det synes at være disse, som omtales i en Forordning af 8de Oktbr. 1682, hvori det siges, at de i den sidste Krigs Tid ere myntede i Norge og skulde til Nytaarsdag 1683 være aldeles afskaffede.

Aar 1686 bleve de første Mynter prægede paa Kongsberg, uden, som det synes, at kongelig Ordre dertil oppebiedes. Den myndige Overberghauptmann, Schlanbusch, indkaldte nemlig en tydsk Myntmester, ved Navn Henning Christopher Méyer. Ved Forslag om at flytte Mynten fra Christiania til Kongsberg udvirkede Schlanbusch en kongelig Befaling af 16de Decb. 1686 om Udmyntning paa Kongsberg, dog uden at Mynten i Christiania blev nedlagt. Denne Befaling kunde ikke naa Schlanbusch saa tidlig, at Myntning som Følge deraf kunde foretages endnu inden Aarets Ende. Men Schlanbusch havde allerede forud, under Beklagelse over, at man med Myntningen i Christiania opholdt ham, og at han behøvede Penge til Lønninger, ladet Penge udmynte i 1686. Disse (Kroner, Halvkroner og Marker) ere saaledes de første Mynter, som ere prægede paa Kongsberg, og som bære denne Mynts Mærke, to Hammere i Kors; men de ere uden Myntmesters Navn; th Meyers Bestalling er først dateret 8de Febr. 1687.

Ved Mynten i Christiania vare under Christian den 5tes Regering først Frederik Grüner og efter ham fra 1675 Peder Grüner Myntmestere.

¹ Af Conferentsraad Prætorius's Efterretninger, det Danske Myntvæsen betræffende, trykte i det store Danske Myntværk, sees S. XXXIX, at foruden de Grenaille-Mynter, som bleve prægede paa Kongsberg: „Til disse smaae Penges Formyntning er bleven nedsendt fra Sølv-Værket Kongsberg og dertil forbrugt Grenaille-Kobber i Alt 6767 Pund, derudi fint Sølv 334 Mark 2 Lod 2 Qv. $3\frac{1}{4}$ Å og Kobber 20 Skpd. 12 Lpd. 7 Pd., og 1 Mark fin af dette Sølv blev betalt med 8 Rdlr. og 1 Skpd. Kobber med 50 Rdlr.“ Ellers kostede 1 Mark fint Sølv til den Tid 9 Rdlr. 36 Skill.

Efter 1695 findes ingen Mynter prægede i Christiania, og Mynten her maa dette Aar være nedlagt, hvorefter al Myntning i Norge foretoges paa Kongsberg.

Den 2den Oktbr. 1702 befalede Kongen, at der af det Sølv, som indkom ved Tolden i det søndenfjeldske Norge, skulde myntes Otteskillinger; men istedetfor, at de, som myntedes i Kjøbenhavn og Glückstadt, vare 9 lødige, befalede, at hine skulde være 12 lødige, og 102 Stykker paa en Mark brutto. Fra 1702 til 1715 udmyntedes disse saakaldte Parykotteskillinger eller Ansigtsotteskillinger, men alene ved Mynten paa Kongsberg. Efter Myntregnskaberne fra 1702 til 1710 var den Summa, som i disse Aar blev myntet, over 670,000 Rigsdaler.

Aar 1704 gav Frederik den 4des Reise i Norge Anledning til Udmyntning af de saakaldte Reisedalere, der fik en Værdi af $1\frac{1}{2}$ Krone eller 6 Mark dansk; lignende bleve senere prægede i Anledning af Christian den 6tes og Frederik den 5tes Reiser.

Under 4de Novbr. 1720 udkom en kongl. Forordning, hvorved Smaamynts Indførsel til Norge forbydes. Denne er mærkelig derved, at Forbudet endog gjælder Dansk Smaamynt. Det heder nemlig, at „ikke ringere fremmed Mynt end Species, Ducatons, Realer, Eenbeninger, Franske Dalere, hele og halve Danske Kroner, Species og Krytz-Orter“ maatte indføres. Dette Forbud hævedes for Dansk Mynts Vedkommende ikke førend ved Forordning af 2den August 1751.

I Aaret 1716 blev det tilladt Myntmester Meyer paa Kongsberg at afstaa sit Embede til sin Søn, der ligesom Faderen hed Henning Christopher Meyer. Denne Myntmester førte et glimrende Huus, der foranledigede Misundelse og Rygter; og 1727 opdagedes Kasseangel hos ham, hvorfor han i Oktober Maaned blev arresteret. Ved Undersøgelserne fandt man, at der ikke alene manglede Sølv, men ogsaa 6010 Mark Kobber, hvorved Mistanken vakttes om, at dette kunde være brugt til at gjøre Sølvmynterne mere ringholdige. Men for ikke at bringe Landets Mynt i Miscredit, dreves Undersøgelserne i denne Henseende i Begyndelsen hemmeligt. Ved Prøven fandt man, at de af Meyer

fra 1723—1725 udmyntede 12 og 2 Skillinger alle vare af ringere Gehalt, end de skulde være, men at især Kronerne af 1725 manglede mere end $\frac{1}{8}$ i det normale Gehalt. Meyer blev dømt til at erstatte den kongelige Kasse 39,668 Rdr. samt til at brændemærkes, kagstryges og sættes i Slaveri paa Livstid. Guardeinen blev derhos afsat. Meyer døde kort efter Brændemærkningen. De Mynter, der prægedes, medens Meyers Proces varede, ere mærkede med C, der antages at betegne en constitueret Myntmesters Navn. I Meyers Sted udnævntes 1729 Nicolai Bernhard Fuchs til Myntmester paa Kongsberg. Han ophørte at mynte 1736, og nogle i dette Aar prægede Mynter bære Mærket C, (formeentlig betegnende en Comité), ligesom de, der prægedes, medens Meyers Proces varede. I 1737 afskedigedes Fuchs, og Truls Andersen Lyng udnævntes til hans Eftermand og sees endnu i 1766 at have været Indehaver af samme Embede. I Aarene 1770—1773 bestyredes Kongsbergs Mynt af Johan' Henrik Madelung, som besynderligt nok paa een Gang var Guardein paa Kongsberg og Myntmester ved en nylig i Oldenburg anlagt Mynt. I 1773 fik han Bestalling som Myntmester paa Kongsberg. Ham fulgte i Embedet Hans Jacob Arnold Branth, der i 1797 forflyttedes til Kjøbenhavn, og Johan Georg Madelung blev Myntmester paa Kongsberg.

I Aaret 1805 udkom Befaling til Nedlæggelse af Kongsbergs Sølvværk, og som Følge deraf ophørte Myntningen. Men, da man i 1807 manglede Skillemynt i Norge, og Krigen gjorde For-sendelser vanskelige, blev Guardeinen ved Mynten i Altona, Johan Georg Prahm, sendt op og constitueret som Myntmeter paa Kongsberg ved den da paa nyt i Gang satte Mynt. Der blev dog kun præget Kobbermynt i de faa Aar, som forløb, indtil Norge blev skilt fra Danmark.